

Нагласи към дигитално достъпно образование в България
Латинка Тодоранова

Attitudes Toward Digitally Accessible Education in Bulgaria
Latinka Todoranova

Abstract:

The development of digital technologies creates new opportunities for providing a more accessible educational environment, including for people with disabilities. However, the digitalization of education does not automatically guarantee that learning resources and educational platforms are accessible to all learners. In Bulgaria, the existing regulatory framework includes measures aimed at supporting and including people with disabilities in the education system, but many of these provisions are formulated at a general level and do not offer specific guidelines for ensuring digital accessibility, particularly in higher education.

This paper examines attitudes toward digitally accessible education in Bulgaria and outlines the main challenges related to adapting the educational environment to the needs of learners with disabilities. Based on this analysis, several recommendations are proposed for improving university policies and practices, including a more targeted use of modern technological solutions to ensure digital accessibility.

Keywords: inclusion, people with disabilities, digital education

For contacts: Latinka Todoranova, University of Economics – Varna, todoranova@ue-varna.bg

ВЪВЕДЕНИЕ

Дигиталната трансформация промени начина, по който учебното съдържание се създава, разпространява и използва. Платформите за електронно обучение, дигиталните ресурси, видеолекциите, електронните тестове и приложенията с изкуствен интелект (ИИ) вече са трайна част от образователната среда и все по-често се използват за самоподготовка, комуникация и достъп до учебни материали.

За студентите с увреждания дигиталната среда може да улесни обучението чрез помощни технологии, индивидуален темп на работа и многократен достъп до ресурси. Електронната форма на съдържанието обаче не гарантира автоматично неговата достъпност. Публикуван в платформа документ, видеолекция, тест или изображение могат да останат практически неизползваеми, ако не са съобразени с потребностите на хората с различни затруднения.

Затова дигиталната достъпност не се изчерпва с наличието на електронна платформа или качени учебни материали. Тя се отнася до реалната използваемост на университетските сайтове, електронните услуги, учебните ресурси и формите на взаимодействие между студентите, преподавателите и институцията.

В европейски и национален контекст съществува нормативна рамка, подробно представена в [1], която поставя изисквания към достъпността на уебсайтовете, мобилните приложения, информационните системи и електронните административни услуги. В съответствие с тези изисквания [2][3] публичните организации, включително висшите училища, публикуват декларации за достъпност на своите уебсайтове. По този начин те заявяват институционален ангажимент и дават информация за съответствието на електронните ресурси с

изискванията за достъпност. Наличието на декларация обаче е само една от стъпките в процеса. Тя посочва какво трябва да бъде осигурено, но не показва как това се реализира в ежедневната университетска практика.

В научната литература все по-често се разглеждат подходи за оценка на достъпността и конкретни мерки, които организациите, включително висшите училища, могат да предприемат [4]. Тези процеси могат да бъдат подпомогнати и чрез приложения с изкуствен интелект [5]. Използването на приложения с ИИ обаче трябва да бъде съпроводено с критична оценка на резултатите. Тодоранова отбелязва, че те могат да представят невярна информация „убедено и категорично“, което създава риск потребителите да я приемат за достоверна без проверка [6]. Затова при осигуряване на дигитална достъпност ИИ следва да се използва като подпомагащ инструмент, а не като заместител на експертната оценка и институционалната отговорност.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Въпросът за нагласите към дигитално достъпното образование може да бъде разгледан през две взаимосвързани равнища – индивидуално и институционално. На индивидуално равнище значение имат отношението, увереността и готовността на преподаватели, бъдещи учители и студенти да участват в приобщаващи образователни практики. На институционално равнище от значение са политиките, процедурите, обучението на персонала, техническата подкрепа и реалният контрол върху достъпността на дигиталната среда.

Изследване от 2025 г., в което участват 688 студенти от различни университети в Казахстан, подготвяни за бъдещи учители [7], от една страна, подчертава високо ниво на позитивно отношение към внедряването на интелигентни технологии за обучение в образователния процес. От друга страна, участниците в проучването отчитат факта, че ефективната интеграция на технологиите изисква не само технически умения, но и подкрепяща институционална среда и непрекъснато професионално развитие.

Резултатите от друго изследване – на нагласите на бъдещи учители в Испания към обучаеми с увреждания [8] показват, че студентите считат, че за постигането на реално приобщаващо образование е необходимо обучението на преподавателите да надхвърли простото предаване на информация. Важно е да се обърне внимание и на изграждането на чувство за увереност, спокойствие и готовност за работа в приобщаваща среда у бъдещите професионалисти.

Необходимостта от съчетаване на целенасочено обучение, практически опит и институционални промени се потвърждава и от други изследвания в областта на приобщаващото образование [9].

В същата посока може да се разглежда и необходимостта от изграждане на практически компетенции за създаване на дигитални учебни ресурси.

Изследването на Горанова, Войноховска и Смрикаров показва, че подготовката на бъдещите учители следва да включва не само запознаване с дадена образователна концепция, но и създаване на конкретни електронни ресурси, работа с дигитални инструменти и разработване на сценарий за тяхното използване в реална учебна среда [10]. Парушева и колектив също достигат до извода, че са необходими обучителни семинари за преподавателите

разработване на ръководства с инструкции и представяне на способността на съвременните инструменти за преобразуване на традиционното учебно съдържание в интерактивно и ангажиращо [11].

Подобен подход е приложим и към дигиталната достъпност: преподавателите не могат да бъдат само информирани, че ресурсите трябва да са достъпни, а трябва да бъдат обучени как практически да ги създават, проверяват и адаптират.

Дигитализацията не е просто прехвърляне на материали в електронен формат, а цялостна трансформация на учебния опит, която изисква нови педагогически подходи и технологична подготвеност [12]. А дигиталната достъпност не е свързана само с техническите характеристики на един сайт или документ, а има и социално измерение и зависи от нагласите на академичната общност към хората с увреждания. Положителното отношение, готовността за съдействие и приемането на различието са важни условия за приобщаваща университетска среда. В същото време те невинаги са достатъчни, когато липсват практически опит в комуникацията с хора с увреждания и институционална подкрепа.

Проведено от автора на настоящия доклад проучване сред висшите училища в България показва ограничена институционална активност по темата. От общо 52 висши училища отговор са предоставили едва 6. Сам по себе си този резултат е показателен за мястото, което темата за дигиталната достъпност заема в дневния ред на институциите. При въпрос, свързан с обучаваните студенти с увреждания и подходите за осигуряване на достъпност, слабата активност на висшите училища в проучването насочва към това, че темата все още не се възприема като достатъчно конкретен управленски и образователен ангажимент.

Съдържанието на получените отговори позволява да се очертае и друго важно наблюдение. Представителите на институциите, които са попълнили анкетата, свързват достъпността предимно с две направления – осигуряване на достъпна физическа среда и предоставяне на учебни материали в платформа за електронно обучение. И двата елемента са необходими, но не изчерпват проблема за дигитално достъпното образование. Наличието на рампи, асансьори, адаптирани санитарни помещения или облекчен физически достъп до сградите е важно условие за присъственото обучение, но не отговаря на въпроса дали образователната среда е достъпна. По същия начин публикуването на учебни материали в платформа за е-обучение не означава автоматично, че тези материали могат да бъдат използвани от студенти със зрителни, слухови, когнитивни или други затруднения. Това разграничение е съществено, защото в практиката често се приема, че щом учебният ресурс е наличен в електронна форма, той вече е достъпен. Реалната достъпност обаче зависи от характеристиките на самия ресурс.

За да се очертаят възможни насоки за развитие на университетските практики в България, е направен преглед на публично достъпна информация за избрани чуждестранни университети, при които дигиталната достъпност е представена не само като нормативно изискване, а като част от по-широка институционална политика. Подбраните примери показват различни, но взаимно допълващи се модели – административна координация, обучение, изследователска дейност,

подготовка на специалисти и механизми за установяване на проблеми с достъпността.

Сред често срещаните добри практики могат да се открият:

- създаване на централизирано звено или ясно определена точка за контакт по въпросите на достъпността;
- разработване на вътрешни правила и практически ръководства за създаване на достъпни учебни ресурси;
- регулярни обучения за преподаватели, административен и технически персонал;
- въвеждане на система за докладване на затруднения при достъпа и използването на дигиталната среда;
- прилагане на автоматизирано и ръчно тестване на уебсайтове, платформи и учебни ресурси;
- включване на хора с увреждания в оценката на реалната използваемост на дигиталните услуги;
- подготовка на специалисти по дигитална достъпност чрез специализирани курсове или програми;
- развитие на изследователски и приложни инициативи, насочени към достъпни дигитални технологии;
- използване на съвременни технологични решения, включително такива с изкуствен интелект, за подпомагане на достъпността;
- системен контрол и периодично актуализиране на политиките и ресурсите.

Така представени, добрите практики показват, че достъпността трябва да се управлява като постоянен процес, а не като еднократно изпълнение на нормативно изискване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проведеният анализ свидетелства за това, че в българските висши училища достъпността все още се свързва предимно с физическата среда и публикуването на учебни материали в електронна платформа.

Резултатите очертават разминаване между заявените нагласи и практическата готовност за действие. На институционално равнище значението на достъпността се признава, но слабата активност при проучването и общият характер на отговорите са показателни за това, че темата все още не се възприема като системен управленски и педагогически ангажимент.

Сравнението с чуждестранни университети показва, че дигиталната достъпност изисква конкретни механизми – обучения, правила, контрол, обратна връзка и отговорни звена. Същевременно изкуственият интелект може да подпомогне този процес, но не може да замести институционалната отговорност.

БЛАГОДАРНОСТИ:

Това изследване е осъществено благодарение на финансиране по проект НПИ-65/2023 „Изкуственият интелект в помощ на хората с увреждания при осигуряване на дигитална достъпност в процеса на обучение във висшето образование“.

ЛИТЕРАТУРА

1. Начева, Р. (2026) Одит на дигиталната достъпност на работното място за хора с увреждания. Унив. Издателство „Наука и икономика“, Варна.
2. Закон за електронното управление [2],
3. Наредба за общите изисквания към информационните системи, регистрите и електронните административни услуги [3]).
4. Nacheva, R., da Costa, J. P. (2024) Digital accessibility needs for people with disabilities in higher education. Journal “Човешки ресурси & Технологии = HR & Technologies”, Creative Space Association, 1, pp. 88 – 101.
5. Costa, J., Nacheva, R., Coelho, S., Martins, O. (2025) AI-Driven Solutions for Enhancing Digital Accessibility in Higher Education. 59th Amsterdam International Congress on Research in Science, Technology, Social Sciences & Education (STSSE-25), Amsterdam, Netherland, Lisboa : Pilares D'Elegância Lda. <https://doi.org/10.17758/EARES21.DiR0325104>
6. Тодоранова. А. (2024) Изкуствен интелект и правописна норма. Сборник с доклади от Национална научна конференция "80 години съюз на учените в България - в служба на обществото". София: Технически университет, стр. 23–27.
7. Abayeva, G., Issaliyeva, S.T., Omirbek, S.Z., Smatova, K.B., Alimbayeva, S.K., & Rashidinov, D.R. (2026) Evaluation of teacher candidates' attitudes towards the use of smart learning technologies. Journal of Technology and Science Education, 16(1), pp. 196-208. <https://doi.org/10.3926/jotse.3580>
8. Del Valle, S., Simón, N., De Cisneros, J. C. & Castro, J. J. (2026) Attitudes of secondary education master's students toward disability. International Journal of Instruction, 19(2), 205-218. <https://doi.org/10.29333/iji.2026.19211a>
9. Kumar, C. (2025) Attitudes of Physical Education Teachers Towards Inclusion of Children with Special Needs in Schools. International Journal for Research Publication and Seminar, 16(4), pp. 119–124. <https://doi.org/10.36676/jrps.v16.i4.348>
10. Горанова, Е., Войноховска, В., Смрикаров, А. (2024) Изграждане на компетенции за разработване на STEM обучителни ресурси у бъдещи учители по природни науки. Стратегии на образователната и научната политика, том 32, бр. 5s, pp. 152-160. <https://doi.org/10.53656/str2024-5s-15-ste>
11. Парушева, С., Банков, Б., Касабова, Г., Страшимирова, П. (2025) Използване на системите за управление на обучението в контекста на интерактивното образование. Pedagogika-Pedagogy Volume 97, Number 4, pp. 463-473. <https://doi.org/10.53656/ped2025-4.01>
12. Blagoeva-Karamfilova, S., Parusheva. S. (2022) Adoption of LMS Moodle tools in student learning – in line with teaching practices. Pedagogika-Pedagogy, Volume 94, Number 8, pp. 1007-1020. <https://doi.org/10.53656/ped2022-8.04>